ONS MARKENBOEK

Gorssel, juli 2003
21e jaargang, no. 3

SN: 0169-5819

ONS MARKENBOEK

Uitgave van de oudheidkundige vereniging De Elf Marken te Gorssel.

De vereniging is opgericht op 27 september 1983 en heeft ten doel "de beoefening van de geschiedenis in het algemeen en in het bijzonder die van de gemeente Gorssel, waaronder mede wordt begrepen het grondgebied van de gehele, huidige en vroegere, burgerlijke gemeente Gorssel alsmede de bevordering in zo breed mogelijke kring van de belangstelling voor de geschiedenis van de gemeente Gorssel in al haar aspecten".

BESTUUR

Voorzitter : Mevr. W.J. Holtslag-Harkink, Blauwedijk 11
7218 BJ Almen tel 0575 432058

Secretaris : W. van de Kamp, Lochemseweg 38
7214 RK Epse, tel 0575 493037

Penningmeester : H.F. Bruil, Molenweg 22
7213 XG Gorssel, tel 0575 491822

Leden : W.J. Besselink, Sleedoorn 11
7217 TL Harfsen, tel. 0573 431811
H.A. Klein Ovink, Wittendijk 6
7216 PL Kring van Dorth tel 0573 221317
J. Nijenhuis, Wunderinklaan 3
7211 AG Eefde, tel 0575 515761
H. Pelgrum, Bakkersteeg 3
7218 BM Almen, tel 0575 431781
A.M. de Ruiter, Joppelaan 14
7213 AC Gorssel, tel 0575 492139
P. Staal, Teenkweg 3
7211 EV Eefde, tel. 0575 517623
Mevr. F. Woertman-Derks, du Tourweg 24
7214 AL Epse, tel. 0575 492021

Erevoorzitter: H.J. Jansen op de Haar, Eefde
Erelid: N. van Wijk, Epse

REDACTIECOMMISSIE

Voorzitter : A.M. de Ruiter, Joppelaan 14
7213 AC Gorssel, tel 0575 492139
email: capellenhof1@planet.nl

Leden : N. Kuik, Epserenk 48
7214 AS Epse, tel 0575 493170
Mevr. A.M. Geerlink-van der Gang, Klembergerweg 15
7214 BK Epse, tel 0575-492183
email: geerlink@euronet.nl

ONS MARKENBOEK

21e jaargang, no. 3, juli 2003

INHOUD

blz.

Mededelingen van het bestuur en de redactie 2

Excursies slot Zuylen 9 september 2003
door H.F. Bruil 3

In memoriam Hendrik Martinus Rol
door W. van de Kamp 5

Genealogie op internet
door W. Besselink 6

Herdenking watersnoodramp 1953
door H.W. Woertman 8

De slag om de Spitholterbrug
door W. ter Meulen 9

Blauwedijk in Almen en 't blauwe dämpken
door H. Schoenmaker 13

Het jaar van de boerderij 2003
door W. van de Kamp 14

De Gorsselse heide en de wapenschouw
op 26 augustus 1833
door H. Schoenmaker 19

Aantekeningen over Almen en Harfsen in de 16e eeuw (2)
door Prof. Dr. H. Wagenvoort 26

MEDEDELINGEN VAN HET BESTUUR EN DE REDACTIE

Het is bijna zomervakantie en de stille tijd werpt haar schaduwen vooruit. Er is weinig te melden.
Ten aanzien van de vitrine in de hal van het gemeentehuis hebben wij besloten om de steeds terugkerende tentoonstelling van wisselende onderwerpen te verlengen. Niet, zoals tot nu toe, elke drie maanden, maar voortaan ieder half jaar wat anders. Met het verschijnen van dit nieuwe nummer van Ons Markenboek kunt u dus ook een nieuw onderwerp in het gemeentehuis verwachten.
Let u tijdens deze zomer vooral op de excursies van onze excursiecommissie. De leden van deze commissie doen hun best om steeds iets nieuws te bedenken, inhakend op uw eigen suggesties en wensen. Laat hen dus niet in de steek en neem deel aan zo'n excursie. Soms neemt het programma op zo'n dag nog een plotselinge afwijkende wending, doch dan valt er anderszins weer veel te genieten.
Wat was er deze keer een belangstelling voor de genealogische dag in Harfsen! De Hulstweg stond vol met auto's, afkomstig uit het gehele land. Organisatoren, standhouders en bezoekers waren het eens over de fijne sfeer en de grote bereidheid van alle aanwezigen om elkaar te helpen. Tot volgend jaar!
Helaas kon onze erevoorzitter, Henk Jansen op de Haar, deze keer niet aanwezig zijn. Ziekte kluistert hem aan het ziekenhuisbed. Vanuit Zutphen laat hij u allen groeten, hij leeft met ons mee. Van onze kant wensen wij hem een spoedig herstel toe en tot ziens in Gorssel.
Het bestuur en verschillende groepen van onze vereniging zijn thans bezig met allerlei activiteiten rondom het "Jaar van de boerderij". En dat moet de mensen uit onze plattelandsgemeente zeker aanspreken. Wij moedigen u aan om hieraan deel te nemen.
In het volgende Markenboek zullen wij het programma voor de dia- en lezingenavonden 2003–2004 bekend maken.

Correctie register

In het tegelijkertijd met het aprilnummer van Ons Markenboek verschenen "Register op Ons Markenboek Jaargang 1 (1983) tot en met 20 (2002)" is helaas een vermelding weggevallen. Het betreft de notitie nr. 50 van Harm Degenhart.
Met excuses aan de auteur van de betreffende bijdrage zetten wij dat hierbij recht.

In het gedeelte "Register op trefwoorden" moet onder NOTITIES VAN HARM DEGENHART op bladzijde 18 worden toegevoegd:
50. Doopvont en het voorde 20.4. 30.
Evenzo moet in het gedeelte "Register op auteursnamen" onder DEGENHART, H. op bladzijde 28 worden toegevoegd:
50. Doopvont en het voorde 20.4. 30.

Kopij voor het volgende nummer dient uiterlijk **maandag 1 september 2003** bij de redactiecommissie binnen te zijn (indien mogelijk met afbeelding).

EXCURSIE SLOT ZUYLEN 9 SEPTEMBER 2003

H.F. Bruil

De excursiecommissie nodigt u uit voor een dagexcursie op dinsdag 9 september 2003.
Een bezoek aan kasteel De Haar in Haarzuilens, zoals eerder gemeld, blijkt achteraf niet mogelijk te zijn. Hiervoor in de plaats gaan we naar een niet minder fraai kasteel: Slot Zuylen.
Dit slot met een rijke geschiedenis stamt uit de 13e eeuw en werd in 1951 als museum opengesteld toen de laatste bewoner, Frederik Christiaan Constantijn baron Van Tuyl van Serooskerken (1886-1958) het slot, de tuin en een belangrijk deel van de inboedel onderbracht in de Stichting Slot Zuylen. Na een bezoek aan het kasteel en de lunch rijden we via een toeristische route naar de stad Utrecht, waar we een rondvaart door de grachten maken en een uurtje de gelegenheid hebben om de stad in te gaan.

Het programma is als volgt:
08.30 u. Vertrek bij het gemeentehuis in Gorssel.
10.15 u. Aankomst bij Slot Zuylen waar we een kopje koffie met gebak geserveerd krijgen. Aansluitend volgt de rondleiding door het kasteel.
12.45 u. Vertrek van hier naar restaurant Het Wapen van Haarzuilens, daar gebruiken we een koffietafel.
14.00 u. Vertrek vanaf Haarzuilens, we gaan via een toeristische route naar Utrecht.
15.00 u. Aankomst in Utrecht waar we een boottocht door de grachten maken. Na terugkomst hebben we een uur de tijd om de stad te verkennen.
17.00 u. Vertrek naar Gorssel.
18.30 u. Aankomst bij het gemeentehuis in Gorssel.

De kosten bedragen € 30,- per persoon. Voor niet-leden is de prijs € 34,50.
Opgave zo spoedig mogelijk, doch uiterlijk vrijdag 22 augustus bij Fennie Woertman, tel. 0575 492021 of Henk Bruil, tel. 0575 491822.
De belangstelling is ieder jaar weer groot en dan moeten we helaas steeds enkele leden teleurstellen, want we moeten de groepsgrootte tot één bus beperken. Wacht dus niet te lang met opgeven!
De kosten dient u tijdig over te maken op het banknummer van de Rabobank: 3014.05.611 t.n.v. Oudheidkundige Vereniging De Elf Marken, onder vermelding van: excursie. Graag opgeven voordat u geld overmaakt! Teruggave is niet mogelijk, wel kan in uw plaats iemand anders meegaan.
Bij onvoldoende deelname gaat de reis niet door. Het maximum aantal deelnemers is 58 personen.
We hopen weer een geslaagde dag te hebben.

IN MEMORIAM HENDRIK MARTINUS ROL

W. van de Kamp

Plotseling kregen wij van mevrouw R. Rol-Schuitemaker bericht, dat haar man Henk op 8 juni 2003 te Deventer was overleden.
Henk was al enige jaren ziek en gehandicapt, maar had de moed om verder te leven niet verloren. Hij maakte plannen om terug te keren naar het werk voor onze vereniging, doch het liep niet zoals hij wilde. Zijn vele plannen en voornemens, zowel voor onze vereniging als voor zijn echtgenote, konden niet meer worden uitgevoerd. Henk verloor op 8 juni zijn gevecht met de dood. Hij is zevenenzeventig jaar oud geworden.
Op vrijdag 13 juni is hij in Deventer gecremeerd in "Steenbrugge". Onze voorzitter, mevrouw Willy Holtslag-Harkink heeft nog een kort woord tot de familie en de aanwezigen mogen spreken.
Henk Rol was afkomstig uit het westen van ons land en kwam na zijn vestiging hier al snel in aanraking met onze vereniging. Hij was nieuwsgierig en had belangstelling voor het dorp en de streek waar hij woonde: Gorssel. Hij informeerde op welk terrein hij iets voor ons kon doen en onze archiefgroep haakte daarop in. Elke maandagmiddag liep Henk naar het gemeentehuis om daar archiefonderzoek te doen. Hij stuitte hierbij op vele gebeurtenissen, waarvan hij sommige leuk genoeg vond om erover te publiceren.
In Ons Markenboek nummer 3 van juli 1988 verscheen zijn eerste artikel over "De Mairie Gorssel in 1811". In rap tempo volgden meerdere artikelen, hij werd een geacht lid van het schrijversclubje.
Tijdens de jaarvergadering van 17 mei 1993 deed hij het voorstel om een speciale werkgroep genealogie op te richten en dit kwam van de grond. Hijzelf kreeg de spilfunctie in deze werkgroep, later noemde hij zichzelf "coördinator". Vervolgens publiceerde hij onder de noemer "werkgroep genealogie".
Henk deed dit werk met veel plezier en uit de stukjes die hij schreef bleek zijn grote gevoel voor humor. Altijd bleef hij leergierig en stond hij open voor aanvullende informatie. Hij was een aimabel mens, die graag zijn eigen koers uitstippelde en dan vervolgens op die koers bleef.
De laatste jaren woonde hij in Deventer, een keus die hij en zijn vrouw gemaakt hadden ten opzichte van hun toekomst. Daarna werd hij ziek, en zijn aanvoer van publicaties stokte. En nu is zijn

inbreng definitief voorbij. Een moment om bij stil te staan. Wij gedenken hem met eerbied.
De vereniging is hem veel dank verschuldigd, veel vrije tijd heeft hij aan ons werk besteed. Het is onze innige wens, dat mevrouw Rol steun en kracht ontvangt om dit verlies te dragen. Wij wensen haar hierbij het allerbeste.

GENEALOGIE OP INTERNET

W. Besselink

Voor genealogen wordt Internet langzamerhand een rijke bron om gegevens op te zoeken. Steeds meer stamboomspeurders publiceren hun resultaten op Internet. Aan de hand van deze gegevens kun je de eigen onderzoeksresultaten controleren of aanvullen. Tevens kun je in contact komen met andere amateur genealogen.

Enige mooie Internet sites zijn:

http://www.stamboompagina.nl
http://genealogie.pagina.nl
http://www.esveld.net

Bij onze oosterburen kun je een kijkje nemen op:
http://genealogienetz.de

Voor de mensen in de gemeente Gorssel e.o. is vooral de site www.esveld.net heel interessant. Heel veel informatie en zeer uitgebreid.

Om een handje te helpen geef ik een korte beschrijving hoe deze site werkt:

1. Start Internet Explorer (of een andere browser) op.
2. Type in het bovenste venster http://www.esveld.net
3. U komt nu in een beginscherm. Klik een beginletter van een achternaam aan, waarvan u informatie wilt opvragen.
4. Nu krijgt u een nieuw scherm met familienamen.

5. Beweeg de cursor over de namen, zodra er meer informatie beschikbaar is, dan verandert de cursor in een handje. Klik op een naam.
6. U krijgt weer een nieuw scherm met de gegevens van deze persoon en zijn relaties.
7. U kunt hier ook weer met de cursor over diverse onderdelen bewegen enz.
8. Als u klikt op Back to Main Page komt u weer op de beginpagina.

Begin met een naam waarvan u alle gegevens al hebt, zodoende kunt u de structuur gemakkelijker begrijpen.

Zoekmachines:

Er zijn enkele zoekmachines die over het hele internet zoeken naar genealogische gegevens:
Http://www.geneanet.org of http://www.nedgen.com
Je kunt dan een naam intypen. Zij zoeken dan in diverse andere genealogische internetpagina's.

Ook de veelgebruikte algemene zoekmachine met het internet adres:
http://www.google.nl kun je gebruiken.
Vul bijvoorbeeld eens een naam in het bovenste invulscherm, bijvoorbeeld **Besselink**.
Je krijgt dan heel veel resultaten (ca. 6270 hits). Om alles te openen en te lezen vergt wel erg veel tijd. We gaan nu verder zoeken:
We gaan met behulp van de pijltje toetsen naar de onderkant van het scherm; klik onderaan in het scherm op de regel: **zoeken binnen resultaten**.
Nu opent zich een nieuw zoekscherm.
Vul vervolgens hier een nieuwe zoekterm in bijvoorbeeld **genealogie** en druk de Enter toets in.
De zoekmachine gaat nu op zoek naar alle pagina's, waarin zowel het woord **Besselink** als het woord **genealogie** voor komt.
Je krijgt nu al veel betere resultaten (140 hits).
Wil je de resultaten nog verder uitdunnen, dan klik je weer op **zoeken binnen resultaten** en type bijvoorbeeld het woord Almen in en druk op enter. Je krijgt nu 13 pagina's.
Dit kun je telkens herhalen.

Veel surfplezier toegewenst.

HERDENKING WATERSNOODRAMP 1953 IN BRUINISSE

H.W. Woertman

Van het "comité herdenking watersnoodramp 1953" uit de gemeente Schouwen-Duiveland, waaronder nu het dorp Bruinisse (Bru) valt, kreeg onze gemeente Gorssel een uitnodiging om de herdenking van de watersnoodramp bij te wonen. De gemeente werd vertegenwoordigd door burgemeester N. Meerburg en Henk W. Woertman Gzn.
Het bestuur van de Stichting Musea Bruinisse had een fototentoonstelling "Bru onder water" samengesteld, die werd geopend door de emeritus predikant ds. Van de Brink.
Velen zullen zich nu afvragen: "Wat heeft de gemeente Gorssel daarmee van doen?" De gemeente Gorssel heeft direct na de ramp aan de provincie Zeeland hulp aangeboden. Zeeland vroeg hulp voor de plaats Bruinisse. Onze gemeente aanvaardde direct de adoptie en "wenste de gemeente Bruinisse kracht toe teneinde met gezamenlijke inspanning en beproeving de ramp teboven te komen. Was getekend, 17 februari 1953, 15 uur 34, burgemeester mr. J.O. Thate".
Alle verenigingen, particulieren, middenstand en brandweer werden geïnformeerd en een plan van aanpak werd gemaakt. De brandweerkorpsen van Gorssel en Almen stelden materiaal en vrijwilligers beschikbaar, een groepje dames ging hulp bieden bij het schoonmaken van de huizen. Ambachtelijke bedrijven werden geholpen met gereedschappen om hun bedrijven snel weer te laten draaien, de heer A. Loor werd gedetacheerd op de secretarie van Bruinisse, kleding en schoeisel werden ingezameld. De gemeente heeft nadien bejaarden en kinderen voor een kort verblijf uitgenodigd en bij gastgezinnen ondergebracht.
Enkele mensen die wij tijdens ons bezoek aan Bruinisse spraken, wisten zich vaag te herinneren waar Gorssel lag en dat er boerderijen met veel bomen eromheen stonden.

Graag zouden wij willen weten of er (oud)Gorsselnaren zijn die zich nog kunnen herinneren wie bij hen in huis zijn geweest en of er nog contacten met bewoners uit Bruinisse zijn.
Reacties graag naar Henk W. Woertman Gzn., Kerkstraat 10, 7213 DR Gorssel, e-mail hwwoertman@hotmail.com, tel. 0575 492046, of naar N. Meerburg, p/a gemeentehuis Gorssel, Postbus 19, 7213 ZG Gorssel, tel. 0575 498989.

DE SLAG OM DE SPITHOLTERBRUG

W. ter Meulen

Henk Pelgrum, een van de leden van de stuurgroep die zich bezig houdt met het schrijven van het boek "Almen ten voeten uit", kwam in een archief het verhaal tegen over de slag om de Spitholterbrug, nu precies 300 jaar geleden. Meteen ontstond het idee aandacht te schenken aan deze strijd van weleer. Er werd contact met de Almense Julianaschool gezocht: misschien was het wel leuk/leerzaam om met de jeugd dit historische gebeuren na te spelen. Men pakte dit gegeven enthousiast op. In de week van 21 t/m 25 april 2003 stond op school het project geschiedenis centraal. In dat kader werden ook door leden van de stuurgroep verhalen over vroeger verteld aan de kinderen.
Vrijdag 25 april 2003 werd de slag rond de Spitholterbrug nagespeeld bij het ophaalbruggetje bij de Kloekhorsterstuw of Velhorsterstuw. Deze locatie werd gekozen vanwege de verkeersveiligheid en het decor van een oude brug. De strijd werd door leerlingen van de oudste groepen geleverd onder aanvoering van de magistraten van Zutphen (burgemeester Gerritsen) en van Gorssel (burgemeester Meerburg). Voor deze speciale gelegenheid werd de Berkelzomp "de Jappe" hier te water gelaten en assisteerde Derk Marsman met zijn huifkar bij het transport van leerlingen en genodigden.
Onder het scanderen van leuzen door beide partijen in de sfeer van "wij willen water in de Berkel", "weg met de drietebulen", "de brug moet blijven" en voorzien van het nodige, zelf vervaardigde wapentuig, werd de heer van De Ehze met zijn knechts uiteindelijk toch verjaagd. Dit zeer tegen de zin van een aantal knechtjes, zij stelden burgemeester Meerburg, alias de heer van De Ehze, voor, om het toch maar ècht uit te gaan vechten. Maar Martin Jansen, verkleed als bemiddelaar, wist de partijen te herenigen. Gingen destijds de Zutphenaren zich te buiten aan bier en brandewijn, nu stond voor iedereen een lekker glas limonade klaar.
Om u op de hoogte te brengen van wat zich hier destijds heeft afgespeeld laat ik het verhaal, enigszins bewerkt, hieronder volgen.

De slag om de Spitholterbrug

De Spitholterbrug is door de eeuwen heen het onderwerp geweest van verwoede strijd tussen de Hanzesteden Zutphen en Deventer. Voor verbinding met Duitsland waren zowel Deventer als Zutphen

aangewezen op de hessenwegen. Zutphen hechtte tevens belang aan vervoer per zomp over de Berkel. Toen bruggen werden aangelegd om de hessenwegen beter begaanbaar te maken, werd tegelijk de bevaarbaarheid van de Berkel beperkt. Zo moesten lege zompen gevuld worden met water om de bruggen te kunnen passeren. Zutphen beriep zich op een recht dat in 1522 aan de stad was verleend om de bruggen over de Berkel van Lochem tot Zutphen, die ten voordele zouden kunnen strekken van andere steden, af te breken.
Rond 1700 kwam er nog een derde partij in de strijd bij: de Graaf van Albemarle, Arnoud Joost van Keppel. Stadhouder Willem III verleende hem het heerlijkheidrecht op het enorme landgoed De Voorst. De cascades en fonteinen die de tuinen versierden, onttrokken massa's water aan de Berkel. Dit water werd via 'verlaten' op het land losgelaten zodat de landerijen dan onder water kwamen te staan. De hele waterhuishouding van de Berkelstreek was zodoende jarenlang totaal ontwricht. Het regende klachten bij de Zutphense overheden van boeren en molenaars, die machteloos stonden vanwege de "Heerlijkheid". Na de dood van Stadhouder Willem III was dan ook een van de eerste eisen van de vertegenwoordigers van de burgerij: opheffing van de Heerlijkheid Voorst!
Op maandag 16 april 1703, terwijl de Graaf van Albemarle nog in de Zuidelijke Nederlanden vocht in de Spaanse successieoorlog, besloten de gecommitteerden des volks voor te stellen samen met de gemeenslieden aan de Zutphense Magistraat "bekent te maken dat de Bruggen over de Berkel van Lochem af tot aan Zutphen toe, mogten weggebroken worden, en de Heerlykheit Voorst, met de bruggen, verlaten en paalen mogten mede tenietgedaan en geremoveert worden". De gemeenslieden zetten druk op de ketel door de sommatie een en ander binnen acht dagen uit te voeren anders zou de burgerij het zelf doen. Voor wat betreft het verwijderen van de bruggen en verlaten ging de Magistraat meteen met de gecommitteerden akkoord.
Intussen, op 19 april, kwamen ook de gilden en de compagnieën bijeen. Besloten werd om niet acht dagen te wachten maar de volgende morgen om vijf uur de trommel te laten slaan om met alle compagnieën, onder leiding van haar hoplieden, naar de Spitholter- en Boevenbruggen op te trekken, "om deselve af te breken op haar oudt burger regt". Voor deze actie zou iedereen opkomen onder de compagnie van de wijk waar hij zelf woonde. De vijf hoplieden zouden voorop gaan. De luitenants en vaandrigs dreigden dat wanneer zij dit weigerden "sij niet konden beletten dat de Burgerie (dewijl se aan het hollen was) haar van hare bedden en

huisen soude halen en so haar daartoe soude dwingen." Na deze waarschuwing antwoordden de kapiteins dat "bij en aldien de Magistraat medeging sij geerne souden medegaan." Erg van harte gingen zij dus niet!
Vervolgens gaven de officieren opdracht om "morgen om vijf ure te compareren met goedt geweer nevens ses schoten kruit en ses kogels". Die geen geweer had "kon sich versien met een goede bijle, saage, schop of breekijser". De tamboeren zouden de volgende ochtend om vijf uur de trommel slaan waarna men verzamelde op de "Saatmarkt". Dit gebeurde dus op vrijdag 20 april 1703. Toen het moment van vertrek naderde deden de regenten een poging om toch maar thuis te blijven. De leden van de vijf compagnieën waren echter onvermurwbaar en zo gebeurde het dat zij met de hoplieden aan het hoofd de Laarpoort uit marcheerden "na de Spitholderbrugge en Boevebrugge met slaande trom en vliegende vaandels."
Bij de Spitholderstege hielden de compagnieën "solange halt totdat de Magistraat (die met de de stadtswagens volgden) quam." Ondertussen ging er in de Marspoortcompagnie per ongeluk een snaphaan los "onversiens en geladen sijnde", van mandemaker Harstok. De kogel trof zijn buurman, een kramerszoon die lompen verkocht, "in de kop, die daaraan terstond starf". Na dit ongelukkige begin kwamen de rijtuigen van de Magistraat op het veld.
Toen ze bij de Spitholterbrug aankwamen, stond daar de Heer Van Linteloo, eigenaar van het nabijgelegen De Ehze. Hij was in het gezelschap van een paar knechts, ieder met een goede snaphaan op de arm, en "wel 30 boeren leggen agter een opgeworpen wal begraven om ons soo in te wagten". De heer van De Ehze liep op de Magistraat toe om zijn beklag te doen over het geweld hem aangedaan. Maar de Zutphense burgers trokken op naar de brug. De boeren van De Ehze schrokken zich rot van al die gewapende lui en gingen aan de haal, nog nagezeten door jonge gezellen. Ook de Heer van De Ehze trok zich terug omdat hij wel zag dat de brug niet te redden was.
De compagnieën van de Beukerstraat en de Nieuwstad trokken door naar de Boevenbrug die ze makkelijk konden afbreken omdat ze daar geen verzet tegenkwamen. De rest van de compagnieën bleef. Zij dekten de arbeiders die de brug afbraken. Daarna bleven ze op een veldje bij de brug liggen wachten tot de anderen weer terug waren. Veel burgers raakten daar dronken, "soo dat ettelijke malkander sloegen". Dit kwam omdat enkele "met verscheydene soetelaars mede uyt de stadt getrokken waren met bier en brandewijn. Maar de andere twee compagnieën hadden niet bij haar en

moesten de meeste schoon water drinken".
Nadat zij de Boevenbrug afgebroken hadden, kwamen zij terug en zo ging men gezamenlijk weer op Zutphen aan. Vanaf de Zaadmarkt ging iedereen naar huis nadat voor de respectievelijk vaandrigshuizen salvo's waren geschoten en de vaandels waren afgegeven.

Bron:
"Twee woelige jaren in Zutphen", geschreven door Dr. A.Wertheim en Prof. Wertheim, verschenen in de Gelderse Bloemserie, nr. 24

Noot redactie:
Zie ook het artikel "De Spitholter(Spitholder)brug nabij Almen", in Ons Markenboek, jaargang 12, nummer 3, bladzijde 12 en volgende (juli 1990).

Foto G. de Groot

BLAUWEDIJK IN ALMEN EN 'T BLAUWE DÄMPKEN

H. Schoenmaker

In de jaargang 1939 komt in Archief, tijdschrift gewijd aan de geschiedenis en volkskunde van De Graafschap, (op de blauwe rugband is verder vermeld: II 1935 – 41) van de hand van Hendrik Odink (1889-1973) een artikel voor met als titel "De Lebbenbrugge", pagina's 213-220, gevolgd door zes afbeeldingen van De Lebbenbrugge tussen de pagina's 220 en 221.
Op pagina 218 onderaan en pagina 219 bovenaan komt voor:
"In de Twentsche sage van "'t Blauwe dämpken oet 't joar 1350", zoo meesterlijk verteld door Mej. C. Elderink, wordt 't blauwe dämpken, de zwarte dood, door den middeler, in Twente stipel genaamd, opgesloten, gevangen genomen."
De heer W. van de Kamp te Epse was zo vriendelijk deze zin onder mijn aandacht te brengen.
Hij vroeg zich namelijk af of de kleur blauw in "'t blauwe dämpken" mogelijk de naam van de Blauwedijk in het dorp Almen kan verklaren.
Het is heel goed mogelijk dat dit verband bestaat. De woorden 't blauwe dämpken betekenen de zwarte dood, de pest. Het woord dämpken betekent damp, mist. Het blauwe vlammetje van de olielampen verjaagt de zwarte dood. Zo is het woord blauw een verwijzing naar de zwarte dood.
Blauwedijk is dan een lijkweg of in dialect/streektaal liekweg. Andere benamingen voor de weg die de begrafenisstoet volgde voor de laatste gang zijn doodweg en doodnweg.
De pest is een infectie veroorzaakt door de pestbacterie (pasteurella pestis). De grootste epidemie in Europa was de zwarte dood in het midden van de veertiende eeuw, waarbij een kwart van de Europese bevolking omkwam. Het midden van de veertiende eeuw is in overeenstemming met "'t joar 1350". In de zeventiende eeuw, de gouden eeuw, in 1664 heerst de ziekte opnieuw epidemisch in Europa; in twee jaar overleed een zesde van de bevolking van Londen.
Vroeger dacht men dat de ziekte verspreid werd door giftige dampen, vandaar het woord dämpken.
Lijkweg is de weg die de begrafenisstoet nam van het sterfhuis naar de begraafplaats.
De straatnaam Blauwedijk kan een herinnering zijn aan de lijkweg voor de bewoners van het kasteel de Ehze naar de grafkelder in 't Almens kerkje.

HET JAAR VAN DE BOERDERIJ 2003

W. van de Kamp

Het jaar van de boerderij. Wat moet ik mij daar nu van voorstellen. Dé boerderij bestaat immers niet. Er zijn zoveel boerderijen, typen mede al naar gelang de functie van de boerderij zelf. Een boerderij met vee verschilt in- en uitwendig van die met alleen akkerbouw. En dan nog de verschillen per streek of provincie. Nederland heeft zoveel verschillende soorten boerderijen, dat de titel boven dit artikel eigenlijk nooit de lading kan dekken.
De boerderij, de erven, de stallen en de schuren hebben op het platteland van Nederland tot voor kort een wezenlijk belang gespeeld. Het is niet alleen de mooie boerderij die zo fraai in het landschap ligt, nee, het is ook het erf eromheen. De moestuinen met hun bonenstaken, de diverse soorten vruchtbomen van oude rassen, de dichte hagen, het bosje voor geriefhout al of niet gecombineerd met een windhaag. Wat behoort er allemaal niet tot een boerderij? Tegenwoordig bouwt men een modern landhuis of bungalow, en daarachter verschijnt een immense schuur of stal. Dat is een moderne boerderij. Dus eigenlijk geen echte boerderij meer. De mensen op de boerderij "boeren"ook niet meer en de boerin onderhoudt ook niet meer het klein- en jongvee rondom het huis, uitzonderingen daargelaten. Waar is nog het stookhok, waarin zij de kost voor de varkens kookte in grote zwarte ketels? In deze streek noemde men die "kokkepot". Aardappels en allerlei eetbaar afval, lekker door elkaar geroerd tot een dikke brij! Het stookhok kon 's avonds nog extra benut worden om jezelf er te wassen, het was daar nog heerlijk warm. Alles was doordacht. De es leverde een prachtige steel voor de spade, die met schuren van glas zo glad werd als een huidige machinale steel in de fabriek.
Na de Tweede Wereldoorlog sloeg langzamerhand de mechanisatie op het bedrijf toe. Direct na de oorlog zag je zelfs Canadese jeeps op het land, voor de ploeg. Het werkpaard was op de terugtocht. Tegenwoordig wordt er nauwelijks nog werk door een werkpaard gedaan. Grote tractoren en nog grotere machines erachter doen het werk. De ploeg aardappelrooiers is verdwenen, evenals de grasmaaiers. De moderne tijd heeft afgerekend met "zwervers" uit arme streken, die al werkend van boerderij tot boerderij gingen. Meester Heuvel zou zijn ogen uitkijken, doch of het tot een nieuw deel "Achterhoeks Boerenleven" zou komen is nog maar zeer de vraag. Ik kan mij de tijd herinneren, dat de boer bij het melken op

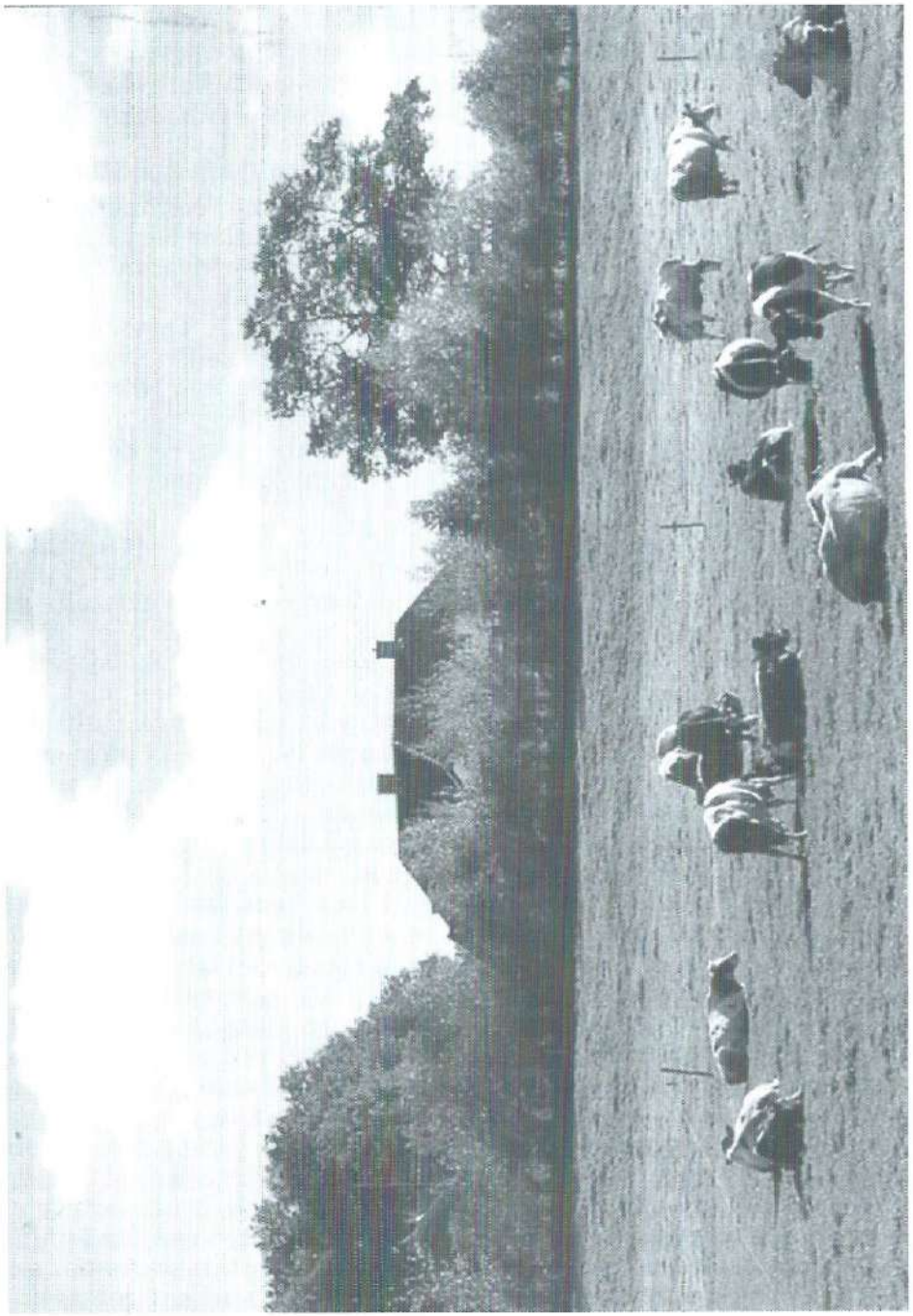

het land op de wagen een pak UT koekjes had liggen. Een stukje krachtvoer dat lekker en gezond was en als beloning voor de koe ná het melken gold. Tegenwoordig wordt de koe bijna geheel computergestuurd gevoerd en gemolken. De tijden veranderen, nee ze zijn veranderd. De koe zelf zegt er niets over!
Vroeger kon men boeren met alleen een getuigschrift met een paar jaar (winters) extra lagere school, aangevuld met een melkdiploma. Deze cursus was overigens zeer belangrijk, het omvatte veel meer dan alleen het kunnen handmelken. Later kwam daar een paar jaar technische school bij, dat was gemakkelijk voor het bedienen van de diverse machines op het bedrijf. Tegenwoordig zijn er boeren met een hogere schoolopleiding en zelfs universitair opgeleid. De boerderij is een bedrijf, een onderneming, geworden.
De boerderij van nu is dus niet meer de boerderij van onze jongensboeken en van de verhalen uit de streekboeken. Er komen nu mensen die met een zekere nostalgie naar die oude gebouwen omzien.
Om te gedenken, te herdenken en in ere te houden moeten wij nu allerlei acties ondernemen om die oude boerderij niet te vergeten. Hoe zag die er ook al weer uit? Dit is doorgedrongen tot zelfs in Den Haag, op de ministeries. Hoe is het mogelijk. Men heeft zelfs een speciale stichting in het leven geroepen, die de organisatie van "De boerderij 2003" in Nederland op zich heeft genomen, met een indrukwekkende lijst met deelnemers, van Bouwfonds Cultuurfonds, Europese Unie, Euro Relais, Ministerie van LNV, Ministerie van OC&W, Ministerie van VROM, provincies tot Stimuleringsfonds voor Architectuur en VSB-Fonds.
Jarenlang was het platteland dat zoveel schatten herbergde vergeten, maar nu opeens is er deze belangstelling.
Wij kunnen tegenwoordig kamperen bij de boer, ons (dagelijkse) eitje kopen, onze caravan stallen en een slimme makelaar heeft zelfs een boerderijentoertocht georganiseerd met als motto "Doe mee met onze Boerderijentoertocht en ontdek de mooiste boerderijen op de beste plekjes voor het Buiten Wonen". Veel plezier!
De provincies hebben vervolgens ook zelf weer een stichting opgericht en Gelderland laat zich hierbij niet onbetuigd. De Stichting tot behoud van Boerderij en Erf in Gelderland te Arnhem heeft uiteraard het idee van de "boerderij van het jaar" overgenomen en allerlei acties worden gestimuleerd. Er komt "Het verhaal achter de Boerderij" en op 25 oktober 2003 worden de prijswinnaars voor de Stimuleringsprijs Boerderij in Nederland tijdens een landelijke slotmanifestatie bekend gemaakt. Eind juni wordt de winnaar van de Verkiezing Boerderij van het jaar in Gelderland bekend gemaakt.

De Werkgroep Gelderland liet een actiekrant het leven zien met allerlei evenementen die dit jaar in Gelderland worden gehouden, met de boerderij als algemeen onderwerp. Euro-Relais gebruikt het jaar om u te animeren om dit jaar eens in een ander bed wakker te worden. Wat denkt u bijvoorbeeld van een heuse bedstee in een authentieke boerderij? Ik persoonlijk mag er niet aan denken om daar halfzittend de nacht door te brengen. Alleen het beddekoord spreekt mij wel aan. Dat was gemakkelijk en in onze moderne ziekenhuizen wordt deze vinding nog altijd gebruikt.
In Gelderland hebben wij veel fietsroutes al of niet gecombineerd met een manifestatie, "Koe en Kunst, de Kunstschuur, Boerderij+Landschap, Wandelroute, Boerenleven in de Middeleeuwen, Week van het Platteland, Fietsroute Wisch, BoerenBios, Boerenwagenmuseum, Land van Maas en Waal, Fietsroute Doetinchem en Boerderijen in de Schijnwerpers." Allerlei kunstzinnige uitingen van JeugdTheater en SprookSprekers en via de FarmMaster (wat is het Achterhoekse woord hiervoor?) wordt uit de doeken gedaan waar de melk vandaan komt. En dan de acties van de verschillende gemeenten, hun bedrijven en oudheidkundige verenigingen of kringen met hun inwoners. Het idee heeft een breed draagvlak gekregen en dat stemt tot tevredenheid.
U ziet het, het is geen niemendalletje, het Jaar van de Boerderij !
En wat gebeurt er nu in onze eigen gemeente Gorssel? Natuurlijk blijven wij niet achter en ook in onze mooie grote landelijke gemeente houdt men even de adem in en stelt men de boerderij centraal. In Hotel De Hoofdige Boer hangen van juni t/m september foto's van Geert de Groot en schilderijen van onder anderen Jeanne Bieruma Oosting, Hennie Wolvers, G.B. van Kampen, Komeel Schneider en Ton Kramer, allemaal met het onderwerp "boerderij en omgeving". In de zogenaamde Overtuin hangt de vlag van de Boerderij van het Jaar te wapperen om passanten erop attent te maken dat ze in Almen meedoen. Ook zal in Almen een boek verschijnen "Almen, ten voeten uit" met daarin onder andere een beschrijving van alle boerderijen en hun bewoners in de marke Almen. Een prachtig inkijk- en naslagboek. Eind 2003 zal het in roulatie komen.
De gemeente Gorssel zat ook niet stil en stelde in overleg met afgevaardigden van de Monumentencommissie, de GLTO, onze vereniging De Elf Marken en de VVV een flink bedrag beschikbaar om de boerderij en wat des boers is te promoten. De GLTO organiseert samen met de Plattelandsvrouwen een fietstocht voor eind juli. Publiciteit is te verwachten via de plaatselijke VVV. Er komt een kleurwedstrijd voor leerlingen van de basisscholen met een heuse jury en met echte prijzen.

Op 13 en 14 september 2003 komen er fietstochten in onze gemeente, waarbij onderweg kan worden aangelegd bij uitgekozen boerderijen. De route kan worden afgelegd door middel van een fietsroute, die wordt ontworpen door De Elf Marken, de Monumentencommissie en de VVV.
Als klap op de vuurpijl komt er tijdens de Open Monumentendagen, 26, 27 en 28 september 2003, een autoroute langs verlichte boerderijen. De GLTO werkt hiervoor samen met de gemeente Gorssel, de SOWOG en de VVV een route uit en zal een routebeschrijving beschikbaar stellen. De kosten van zo'n beschrijving zijn € 3,-. Het zal de moeite waard zijn om deze rit te maken. Gorssel in floodlight! Geeft allen gehoor aan deze oproep, het is zeker de moeite waard om hier en daar eens wat "ouds" te bezichtigen. In ieder geval zullen ook wij u leiden langs belangwekkende en oude boerderijen.
Hoe heet u ook weer? Het zou best eens kunnen zijn, dat uw naam afkomstig is van een oude boerderij of van een andere plaats op het platteland. Terug naar uw roots en start dan zowel een mooie fietstocht als een onderzoek naar uw voorouders.
Mocht u op uw boerderij vragen hebben inzake onderhoud, restauratie en verbouwing van uw historische boerderij en erf, dan kunt u gebruik maken van de adviezen die de Stichting tot Behoud van Boerderij en Erf in Gelderland op aanvraag verstrekt. Hieraan zijn wel kosten verbonden, doch u weet dan zeker dat uw gebouw en erf in de juiste stijl en sfeer blijven. Het secretariaat is gevestigd op de Zijpendaalseweg 46, Postbus 68, 6800 AB te Arnhem.
Laat, mensen uit Gorssel, dit grote initiatief niet onbeantwoord en reageert u allemaal op de acties in onze gemeente eind september. Nu kunnen wij nog genieten van mooie boerderijen in ons Achterhoekse landschap en in de IJsseluiterwaarden.
Houdt u in ieder geval de bekendmakingen van de VVV in de gaten. Zij zullen u op de hoogte houden van het preciese verloop, aanvang van de routes etcetera.
Wij wensen u allen prachtige ritten per auto en per fiets en geniet u onderweg van de mooie boerderijen in onze Groene Gemeente Gorssel. Veel plezier !

DE GORSSELSE HEIDE EN DE WAPENSCHOUW OP 26 AUGUSTUS 1833

H. Schoenmaker

1 J. de Graaf en zijn Gorssels verleden
Driekwart eeuw geleden, om precies te zijn in 1926, verscheen in een oplage van 718 exemplaren bij Æ. E. Kluwer te Deventer van de hand van J. de Graaf het boek "Uit Gorssel's verleden", Bijdrage tot de geschiedenis van het platte land." De verkorte titel, de citeertitel is "Gorssels verleden".
J. de Graaf (1877-1956) was secretaris van de gemeente Gorssel van 15 december 1905 tot het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd op 1 april 1942. Vóór zijn benoeming tot gemeensecretaris was hij zes jaar werkzaam geweest als ambtenaar ter secretarie van de gemeente Gorssel.
Hij heeft blijkens de inhoudsopgave de stof voor zijn boek verdeeld in elf hoofdstukken.
Het vijfde hoofdstuk met als titel "Merkwaardige plaatsen" noemt als eerste merkwaardige plaats "De Gorsselsche heide" (pagina 241-250).

De Gorsselse geschiedschrijver J. de Graaf begint met de opmerking dat onder "De Gorsselsche heide" een heel wat grotere oppervlakte dient te worden verstaan dan die, welke thans (1926) nog voor militair oefeningsterrein is bestemd. Voorheen, zo merkt De Graaf op, toch strekte deze hei zich zelfs uit tot dicht bij het dorp Gorssel.
Het verdient aanbeveling uit cultuurhistorisch oogpunt de oude grenzen van de Gorsselse heide op kaarten en door middel van informatieborden aan te geven.

Als laatste historische bijzonderheid, vóór 1926, omtrent de Gorsselse heide deelt De Graaf mee, dat Koning Willem I er op 26 augustus 1833 een grote wapenschouw hield over de verdedigers der citadel van Antwerpen. Onder die helden bevond zich, volgens De Graaf, één inwoner van Gorssel, nl. Jan Reessink.
De geschiedschrijver besluit met het verslag van de wapenschouw in de "Arnhemsche Courant" van 29 augustus 1833. Dit verslag is in een kleiner lettertype door De Graaf in zijn boek opgenomen en is nog altijd zeer lezenswaardig.

In het elfde en laatste hoofdstuk met als titel "Vorstelijke bezoeken" (pagina 372-376) wijdt De Graaf aan het vorstelijk bezoek aan de wapenschouwdag van 26 augustus 1833 de volgende alinea:
"Op 26 Augustus 1833 was Koning Willem I op de Gorsselsche heide om er over de verdedigers der Citadel van Antwerpen een wapenschouw te houden."
gevolgd door een voetnoot met als tekst: "Zie blz. 248." Het bladzijdenummer 248 is onjuist. Dit moet zijn 249.

Een wapenschouwing of wapenschouw betekent een monstering van troepen.

Tussen haakjes vermeldt De Graaf nog een officieus vorstelijk bezoek aan de Gorsselse heide halverwege de Eerste Wereldoorlog (1914-1918): "officieus was de Koningin nog op 26 Juni 1916 op de Gorsselsche hei voor inspectie der militaire troepen uit Deventer en Zutphen".

2 Tiendaagse Veldtocht
Tijdens de Belgische Revolutie, de opstand in de Zuidelijke Nederlanden in 1830, die leidde tot het ontstaan van de staat België en de afscheiding van de Zuidelijke Nederlanden van de Noordelijke Nederlanden, vond een veldtocht plaats van het Nederlandse leger op last van Koning Willem I tegen het Belgische leger. De opstand begon op 25 augustus 1830 na de opvoering van een opera in Brussel ter gelegenheid van Willems verjaardag.
De veldtocht duurde van 2 tot 12 augustus 1831 en is bekend geworden als de Tiendaagse Veldtocht naar de duur van de tocht.
Na aanvankelijk succesvol te zijn geweest trokken de Nederlandse troepen zich tussen 13 en 20 augustus 1831 naar Noord-Brabant terug. Slechts de citadel van Antwerpen bleef in Nederlandse handen.

3 De citadel van Antwerpen
Een citadel is vaak op een heuvel of rots gebouwde vesting in of bij een stad en deze stad beheersend, een dwangburcht. Het woord citadel komt uit de Franse taal.
De citadel van Antwerpen was een vijfhoek.
In 1819 werd aan de Nederlandse generaal David Hendrik baron Chassé (1765-1849) het generaal militair commando te Antwerpen opgedragen. Hier maakte hij in 1830 de Belgische Revolutie mee.

Hij bombardeerde toen vanuit de citadel de stad. Van 29 november tot 23 december 1832 verdedigde hij de citadel van Antwerpen, de Antwerpse vijfhoek, tegen het beleg door een Frans leger. Na de overgave van de citadel, die nu in een puinhoop herschapen was, kwam hij met zijn soldaten in Franse krijgsgevangenschap. Hij keerde op 12 mei 1833 naar Nederland terug. Ruim drie maanden later, op 26 augustus 1833, een dag na de verjaardag van Koning Willem I, vond de grote wapenschouw over de verdedigers van de citadel van Antwerpen op de Gorsselse heide plaats.

4 Heldendichten
De wapenschouw op de Gorsselse heide was de aanleiding voor heldendichten over de verdedigers van de citadel van Antwerpen. Zij werden in Nederland gezien als helden.
Een heldendicht is van H. Kuyper Gtz. met als titel "De wapenschouw te Gorsel (26 Augustus 1833)", Delft, 1833, 8 vo. (vo.=volume=boekdelen).
Een ander heldendicht is van D. Bax met als titel: "De Gorsselsche heibewoner en zijn zoon, op den 26 Augustus 1833".

5 Heldendicht van D. Bax
De tekst van het heldendicht De Gorsselse heibewoner en zijn zoon, (citeertitel) van D. Bax luidt als volgt:

De Zoon.

'k Zie, Vader! 't naakte heideveld,
Waar schaars een ned'rig bloempjen praalt,
En slechts van 't wollig vee verzeld
Een herder somtijds eenzaam dwaalt,
Met menschen, duizenden in tal
Bedekt, met kleuren rijk versierd,
'k Zie vlag en wimpels overal.
Wat vreugdefeest wordt daar gevierd?

De Vader.

Verheug u, dat het morgenlicht
Zoo vrolijk aan den hemel stijgt,
Mijn zoon! daar trouw aan eed en pligt,
Deez' dag haar heerlijk loon verkrijgt:
En klem uws blijden vaders hand,
En zie, hoe hij gezegend leeft,
Die Neêrland tot zijn Vaderland,
En Willem tot zijn Koning heeft!

De Zoon.

Daar hoor ik 't dreunend tromgebrom,
Mijn hart springt in mij op van vreugd;
Het krijgsmuzijk vervangt de trom
Dat met WILHELMUS ons verheugt;
Daar schitt'ren naast de legervaan,
Geweer en zwaard in 't licht der zon:
Rukt daar een heldenleger aan
Dat 's vijands heermagt overwon?

De Vader.

Gewis het is een heldenschaar,
Geen braver was er ooit, mijn zoon!
Die pal stond onder 't heetst gevaar,
En bloedig streed voor land en kroon;
Die bukken moest voor driest geweld;
Schoon door 't vijand'lijk zwaard verheerd,
Wordt ieder krijger als een held,
Met palm en lauwerkrans vereerd.

De Zoon.

Maar toch verheerd door 's vijands staal,
Mijn Vader! is dat heldenmoed?

De Vader.

Hun neêrlaag is hun zegepraal,
Ten prijze van hun eerlijk bloed,
Zoo deugdvergeten aangerand,
Door tienmaal sterker legerkracht,
Getuigt Euroop tot 's vijands schand:
De VIJFHOEK viel voor de overmagt!
De VIJFHOEK viel, maar 't stortend gruis
Verpletterd' meen'gen Franschen kop;
Als schutsheer van het laagst gespuis,
Stak koning Flips de heervaan op,
Toog hij het eerloos slagzwaard uit,
Het vuigst verraad tot hulpverleen:
Een steenhoop was zijn zegebuit,
Maar Neêrland bleef de roem alleen!

De Zoon.

Dat brave volk! 't staat als een muur,
Gerigt gelijk een zonnestraal!
En 't oogontschietend heldenvuur,
Verhoogt hun schoone wapenpraal!
't Metaal dat zulk een neêrlaag meldt
Prijkt glorievol op aller borst!
Maar, wie toch is die grijze held,
Dáár, uitgedost gelijk een Vorst?

De Vader.

Mijn Zoon! zie hem met eerbied aan:
Hij is in d'ongelijken strijd,
Die schaar van helden voorgegaan;
Hij is 't, die 't muitziek rot ten spijt,
Zijn donders 't eerst heeft losgebrand,
En 't aan zijn voeten sidderen dee,
Den moed hergaf aan 't Vaderland!
Chassé!

De Zoon.

Hoezee! Hoezee! Hoezee!

De Vader.

Braaf, jongen! stort uw geestdrift uit,
En juich en zing uit volle borst!
De Koning leve! roep het luid!
Daar nadert Neêrlands dierb're Vorst;
Hem volgt een luistervolle stoet;
Daar rijdt Hij langs de heldenrij,
En zegent elk met lach en groet,
En voegt Zijn hartedank er bij!

De Zoon.

Gij juicht niet, Vader! hoe! gij schreit?

De Vader.

Zwijg, jongen! 't is een traan van vreugd,
Een traan den braafsten Vorst gewijd,
Wiens aanblik mij het hart verheugt.
Uw zegen kroon zijn grijzend hoofd,
Zijn bloeijend huis bescherme Uw hand,
Zoo zij, o God! Uw naam geloofd,
Door 't trouwe volk van Nederland!

De Zoon.

Deez' schoonen dag vergeet ik niet.
Word ik een man en roept de nood,
Voor Vader Willems rijksgebied,
Vrees ik als held, gevaar noch dood:
Door welk een trotsch geweld benard,
'k Strij, sterk in God, voor land en kroon!

De Vader.

Kom, jongen, klem u aan mijn hart:
'k Herken in u mijn braven zoon!"

Het gedicht is gegoten in de vorm van een samenspraak tussen twee personen. Een dialoog tussen vader en zoon.
De in de titel van het gedicht voorkomende Gorsselse heibewoner is de vader.
De hoofdpersonen in het heldendicht, in de volgorde waarin zij in het gedicht voorkomen, zijn Neêrlands dierb're Vorst Koning Willem (1772-1843, regeerde van 1813-1840) en de grijze held, uitgedost gelijk een Vorst, Chassé.

6 Geldersche Volks-almanak
In de Geldersche Volks-almanak voor het jaar 1883, 49e jaargang, is direct na de kaft een zwart-wit afbeelding (plaatje) opgenomen met als onderschrift "D.H. baron Chassé." Bij de afbeelding is voorts vermeld "Naar de Schilderij v. J.W. Pieneman".
In de inhoudsopgave wordt de afbeelding niet genoemd. Ook het voorwoord "Aan de Lezers" van de hoofdredacteur J.C.W. Quack, predikant te Ravenstein, maakt geen melding van de historische herdenking.
Het portret van Chassé is in de Geldersche Volks-almanak1883 opgenomen ter herdenking van de wapenschouw van 50 jaar geleden op 26 augustus 1833 op de Gorsselse heide.

Het schilderij van J.W. Pieneman bevindt zich in het Rijksmuseum te Amsterdam. Jan Willem Pieneman (1779-1853) schilderde portretten en in zijn tijd beroemde historiestukken, onder meer de Slag bij Waterloo.
Voor de tijdgenoten moet het zonder meer duidelijk geweest zijn wie Chassé was en waarom een portret van hem was opgenomen in de Geldersche Volks-almanak van 1883.

7 Herdenking
Het verdient aanbeveling uit cultuurhistorisch oogpunt jaarlijks op 26 augustus stil te staan bij de wapenschouw van 26 augustus 1833 op de Gorsselse heide zulks door een, militaire en/of burgerlijke, officiële plechtigheid en/of een culturele manifestatie.
Voor de toekomst is het van belang de hoogte- en dieptepunten uit het verleden te herdenken in het heden, in het bijzonder geldt dit voor de plaatselijk geschiedenis.

Literatuur

Bax, D., De Gorsselsche heibewoner en zijn zoon op den 26 Augustus 1833 (naar aanleiding der op dien dag gehouden wapenschouw), in: Nagelaten gedichten, Zutphen, 1838, 8 vo., pagina 126-132.

Geldersche Volks-almanak 1883, 49e jrg.
Graaf, J. de, Uit Gorssel's verleden, Bijdrage tot de geschiedenis van het platte land, met eene voorrede van Mr. W.H.E. baron v.d. Borch van Verwolde, Deventer, 1926, (met een los blaadje Errata). De twee ongewijzigde herdrukken bij Gysbers & van Loon, Arnhem, in 1968 en 1983, hebben dezelfde paginering. De in 1968 verschenen (eerste) ongewijzigde herdruk der uitgave van 1926 is no 10 in de Arnhemse Herdrukken, Herdrukken van zeldzame en belangrijke werken op het gebied der Nederlandse topgrafie.

Kuyper Gtz., H., De wapenschouw te Gorsel (26 Augustus 1833), Delft, 1833, 8 vo.

AANTEKENINGEN OVER ALMEN EN HARFSEN IN DE 16e EEUW (2)

Prof. Dr. H. Wagenvoort

Wij beginnen met het laatste gedeelte dat in het vorige nummer op bladzijde 43 is opgenomen.

2. 1531–1550 *Bernt Henricks van Grol*

Over hem zijn wij beter ingelicht. Hij was blijkbaar de onmiddellijke opvolger van Bernt van Doisborch, want begin Januari 1532 heet hij vicarius te Harfsen[1]). Wij komen hem dan tegen verwikkeld in een jarenlange procedure tussen Gelderse edelen onder aanvoering van Dirk van Keppel en de Utrechtse geestelijkheid. Aanleiding daartoe was het feit, dat bedoelde edelen tijdens de Utrechtse burgertwisten van 1525–1528 ,waarbij Karel van Gelre ingreep, deelgenomen hadden aan de strijd, maar geen soldij hadden ontvangen[2]), en daarom beslag lieten leggen op de goederen van de Utrechtse geestelijkheid in de Graafschap. En Bernt Henricks was daarbij betrokken, omdat hij tegelijkertijd – en reeds kort tevoren, althans in 1530[3]) – vicarius was van de St. Pieterskerk te Utrecht, begiftigd met de vicarie van St. Antonius, St. Sebastiaan en St. Maria Magdalena, die daar gesticht was door Everard van Hindersteyn, pastoor te Warnsveld en kanunnik van St. Pieter (het kerspel Warnsveld behoorde sinds 1121 aan het kapittel van St. Pieter). Ten behoeve van die vicarie had de stichter twee goederen in Harfsen, Wagenvoorde en Luttiken Ilsinck, gekocht en aan St. Pieter vermaakt, en ook op deze goederen wilden Dirk van Keppel c.s. beslag leggen. Hoe Bernt Henricks er in slaagde, dit te voorkomen, blijkt o.m. uit een acte (Signaat 10.12.1533, f° 136 v.), die luidt: „Anno Dni xv° und xxxiij opte wonsdach post conceptionis beate mariae virginis voer Ludolph van Achtevelt stadtholder und richter, gerichtsluden Rheyner ter Braeck und Johan Dijkynck is gekoemen Bernt Henricks van Grolle und heff gebraicht eyn bryeff van Marten van Rossem und van

[1]) Signaat 1531–1536, fol. 7 r.
[2]) Zie hierover uitvoeriger mijn artikel in Jaarb. Oud Utrecht 31 (1958), 86 v.v., en beneden p. 204.
[3]) Registers der fabrica minor van St. Pieter van 1530 (R. A. Utrecht). Als vicarius van St. Pieter was hij de tweede opvolger van Adriaan Florisz, de latere paus Adriaan VI.

raede mijns g.l. Heren dat men alsodaene gueden laten folgen solde Bernden vorsz. als in zyn vicarie horden bynnen Utert in Sunt Peters karcke, welcke liggen tho Harffsen in den scholtampt to Zutphen allet dat ghene, daer van rente und koren und gewas affkomt, allet nae inholt der missiven, welcke hij in gerichts om heuch dyselve missive Marten van Rossem vorsz. hyr gesant hefft und Bernt vorsz. daer eyn copie off hefft. Sunder argelist." Bernt was er dus in geslaagd, Maarten van Rossem – die indertijd door Karel van Gelre tot bevelhebber van Utrecht was aangesteld – voor zijn zaak te interesseren.

Volgens De Graaf[1]) vindt men hem in stukken van 1545 en 1551 als pastoor in Harfsen en als gevolmachtigde van de vrouwe van Dorth. De acten, waarop dit berust, zijn mij blijkbaar ontgaan, maar pastoor van Harfsen was hij, gelijk we al zagen, zeker niet: er zal gestaan hebben „pryster toe Herffschen", evenals in het charter in het archief van het huis Dorth, behelzend een getuigenverhoor van 27 octr. 1550[2]). De vrouwe van Dorth had zich naar de kermis te Bathmen begeven in gezelschap o.a. van onze Bernt Henricks; daar ontstond een hevig kabaal doordat de schout van Bathmen de dame (Johanna van Rossem, weduwe van Diederik van Dorth) op verzoek van de vrouwe van Blankena (Johanna van der Veen, weduwe van Gijsbert van Dorth) wilde arresteren; bij een hierop volgende schermutseling viel Z.E.W. „in den dreck". Kort hierna moet hij overleden zijn, volgens de registers van St. Pieter – die overigens verre van nauwkeurig zijn – nog in 1550, want daar heet het vicariaat wegens overlijden van Bernt vacant van 1550 tot 1555; als de aantekening van De Graaf over 1551 juist is, stierf hij waarschijnlijk in dat jaar; in elk geval is in een acte van 4.4.1553[3]) sprake van „zal. heer Bernt Henricks van Grol".

3. 1555–1558 *Wilhem Ridder*

In Kondschapsboek stad Zutphen 1558, f° 158 v., verschijnt hij als Her Wilhem Rydder vicarius toe Herffsel; daarop volgt f° 159 r. de acte, waarin een document uit 1555 wordt aangehaald, waar hij genoemd wordt „herr Wilhem Ridder als recht possessor des offitie der kappellen van Haerefsenn" (vgl. boven p. 188). Hij ondertekent die acte als „Her Wilhem Ridder, vicarius bynnen Zutphenn"; vrij zeker woonde ook hij daar in het klooster Galilea. Dat deze geestelijken het niet altijd breed hadden kan blijken uit een acte van 14.12.1557, reeds door van Veen gepubliceerd[4]). Een Zutfense

[1]) Gorssel p. 206.
[2]) Uitvoerig besproken door De Graaf, Gelre 36 (1933), 115 v.v.
[3]) Kondschapsboek stad Zutphen 1553, fol. 151 v., vgl. 160 r.
[4]) Gelre 22 (1919), 186 v., uit Kentenisboek stad Zutphen 1556–1558, fol. 164 v.

kramer was zwakzinnig geworden; de burgemeesters van Zutfen Johan van Vorthusen en Derick ten Walle „als opsieners der onwittigen und sinloesen" laten een inventaris opmaken van zijn bezittingen, en het eerste wat zij noteren is „ein hantschrifft van her Wilhem Ridder, bekennende dat hie Henrick Corneliss off Kremer schuldich is XLIII st(uvers)".

4. 1565, 1569 *Anthonis Duircoip*

In Signaat 1565 komt her Anthonis Duircoip voor als „priester ind vicarius toe Harffzen"; tegelijkertijd wordt Henrick Karstkens pastoor te Almen genoemd. In 1569 moest hij zich volgens Kondschapsboek Zutphen 1568–1570, f° 91 r. verdedigen tegen een beschuldiging van Harmen Wunderinck. Op huisbezoek op het Wunderinck zou hij de kist van Harmens vrouw opengeslagen en daar wat uitgenomen hebben. Ook miste Harmen zijn staf, en verdacht Z.E.W. die te hebben gestolen. De afloop vernemen we niet; wel zegt heer Duircoip, dat Harmen zijn staf misschien in de kapel verloren heeft.

Uit de Acta Visitationis diocesis Daventriensis van Aegidius de Monte[1]) blijkt, dat in 1571 Duurcoop rector der kapel van Laren was, terwijl hij ook vicaris van de vroegmis in Lochem was. Tussen 1569 en 1571 heeft hij dus Harfsen verlaten. Daarop moet doelen de boven (p. 188) geciteerde mededeling van de stadhouder van het Scholtambt Zutphen van 1570, dat het officium te Harfsen op dat moment vacant was. Intussen was hij niet geheel op de hoogte: de functie was wel vacant, maar niet „verstorven". Of de vacature nog weer vervuld is, is mij niet gebleken.

III. VOOR EN NA DE HERVORMING

In 1538 lieten Burgemeesteren, Schepenen en Raad van Zutphen op last van Karel, hertog van Gelre, afkondigen, dat het verboden was zich met ketters in te laten, ketterse boeken te lezen, psalmen te zingen enz., zullende de ongehoorzamen aan den lijve worden gestraft. Natuurlijk moest men ondervinden, dat door zulke middelen een geestelijke beweging zich niet laat uitroeien.

Over de doorbraak der Reformatie in deze streken is reeds vrij veel geschreven[2]); wij herhalen dat niet en maken slechts enkele aanvullende opmerkingen, als heel kleine bijdrage, hopen wij, voor het werk van een

[1]) Uitg. Mr. R. E. Hattink (1888), p. 161 en 163; vgl. F. A. Hoefer, Gelre 6 (1903), 143.

[2]) Zie o.a. J. S. van Veen, De Graafschap in den tijd van overgang, Gelre 28 (1925), 83 v.v.; 29 (1926), 1 v.v.; J. C. van Slee, De Reformatie ten platten lande in de classis Deventer, Versl. en Meded. Ov. R. en Gesch. 1926, 100 v.v.; Mej. A. J. Maris, De Reformatie der geestelijke en kerkelijke goederen in Gelderland, 1939, hfdst. 1, §§ 1 en 2.

toekomstig geschiedschrijver, die ons op grond van uitvoerig archiefonderzoek de psychologische situatie van de volksmassa tekenen zal, die vol was van spanningen in de tijd van overgang. De dikwijls verdedigde stelling, dat de vraag of een bepaalde volksgroep de oude Kerk zou trouw blijven dan wel meegaan met de Hervorming, beslist werd door de houding hetzij van de landheer hetzij van de pastoor, bevat een sterk element van juistheid, maar verwaarloost de factor van het gewetensconflict ook bij eenvoudigen van geest, – juist bij eenvoudigen van geest, want overgang tot de nieuwe leer betekende voor hen een breuk met het verleden en met de voor hen zo dierbare traditie der voorvaderen. Men pleegt zich daarvan m.i. te weinig rekenschap te geven. In de latere kerkelijke gemeente Almen, dus met inbegrip van Harfsen, b.v. weigerde, gelijk we reeds zagen, de laatste pastoor in 1583 met de Hervorming mee te gaan; in 1598 kreeg zij haar eerste predikant. Nu bevat de oudste lijst van lidmaten, daterend van 1614–1656, in het begin slechts c. 25 namen; daaronder mist men een lange reeks van inwoners, die later blijken te zijn overgegaan en dan b.v. het ambt van diaken bekleden. Blijkbaar verliep het proces zo eenvoudig niet als men het zich wel eens voorstelt, en speelde de persoonlijke beslissing dikwijls een voorname en benarrende rol.

Men vergete niet, dat er een belangrijke voorgeschiedenis was. Een tekenend geval was dat van de genoemde pastoor van Almen, Henrick Kerstkens, die in 1545 van ketterij verdacht werd. In Signaat Scholtambt Zutphen, 1544–1550, f° 34 v., komt een verslag voor van een getuigenverhoor, afgenomen op last van burgemeesters, schepenen en raad van Zutphen aan verschillende inwoners van Almen. Zij moeten zeggen of het waar is, dat hun pastoor in een sermoen gezegd heeft, „dat men nyet en sall bydden vur die doeden", „und wat hie leert van dat vagevuyr, wat hij leert van die misse tho hoeren, off holt van die misse. Item wat hie leert van dat wurdige hillige sacrament tho eren, um to dragen, und tho entfangen, wat hie leert van vasten, bychten und van den hilligen daegen tho vieren, wat hie holt van den hilligen, off men die oick eren und anroepen sall dat sie God voir ons bidden. Off hie oick gesecht hefft dat men menschengeset nyet holden en sall. Ende wat hie holt van den hilligen oely."

Men moet erkennen, dat de Zutphense vroedschap zich wel bewust was van de punten van geschil. De getuigen verklaren dan, „dat sy van oiren pastoir vursz. nyet anders van allen vurgeholdenen articulen gehoert en hebben, dan allet naer oilder gewoenten, als sui praecessores [zijn voorgangers] gedaen und geholden hebben". Natuurlijk rijst de vraag, of deze eenvoudige mensen dat voldoende konden beoordelen, en of het motief tot deze ondervraging wel geheel uit de lucht gegrepen was. In elk geval lijkt ons deze methode bijzonder geschikt om een nieuwe leer meer alge-

meen te verbreiden. Hoe dit zij, de getuigenverklaringen werden blijkbaar aanvaard en Zijn Eerwaarde werd in zijn ambt gehandhaafd; in 1561 tekent hij als pastoor van Almen mede een petitie aan de graaf van Megen, stadhouder van Gelderland, tot verbetering der kerktucht door invoering van kerkvisitatie[1]). Dit ondanks het feit, dat hij zelf, zoals we zagen, een zoon had, en dus gelijk de grote meerderheid van zijn collega's in concubinaat leefde.

Het is voldoende bekend, welke misstanden geleidelijk in de Kerk, met name in het gedrag der geestelijkheid, waren binnengeslopen; daarnaast ook, hoe tal van rechtschapen christenen krachtig er naar streefden, daarin verbetering te brengen – men denke in ons verband vooral aan de kring om Geert Groote. Het kon intussen niet anders, of het vertrouwen van het volk in zijn geestelijke leiders was ondermijnd. In vele kloosters was de situatie onduldbaar; men leze b.v. wat Dumbar[2]) schrijft over het Minderbroederklooster te Deventer, waar hij een uitvoerig relaas over vruchteloze pogingen tot verbetering aldus eindigt: „Om kort te zijn, onze Minnebroeders maekten het zoo, dat men eindlijk in het jaer 1569 des daags voor S. Joannes en Paulus dagh besloot om ze zonder langer uitstel te nootzaken, of de regelen van eene naugezettere orde aen te nemen, of het klooster te verlaeten." Voor een strengere leefregel voelden de monniken niets; zij „staektten niet alleen den kerkelijken dienst, maer verlieten zelfs ook geheel en al het klooster, eenen jeder zynen wegh gaende."

Ook op het platteland had het prestige van de geestelijkheid zeer geleden. Een symptoom daarvan kwamen wij al tegen in het geval van Antonius Duirkoip, en zulke symptomen waren verre van schaars. Eén ander geval zij hier nog vermeld; het speelt zich wel niet af in Almen zelf, maar toch in de nabijheid, nl. op het goed Valveldinck (oorspr. Valevalckinck) onder Hengelo (Gld.). Volgens Kondschapsboek Zutphen, 1557–1559, f° 213 v.v., liet Berndt Doennsberg getuigenis afleggen door Thoenis ten Ellenkampe, dat indertijd Frouw Doennsberg zaliger bij de hof thoe Valveldinck ziek was geworden[3]). Thoenis, die daar dichtbij woonde, was mede als getuige aanwezig, toen de kapelaan heer Gerhardt Cloesen haar uiterste wil noteerde voor haar zoon Reint. Volgens de getuige heeft de kapelaan „met listigheit" haar – tegen haar bedoeling – haar geld aan de Kerk laten vermaken.

Het is begrijpelijk, dat op het platteland de overgang meer tijd in beslag nam dan in steden als Zutfen en Deventer. Het was vooral de in 1578 be-

[1]) Dumbar, Kerkel. en Wereldl. Deventer I, p. 330.
[2]) A.w. p. 502 v.v.
[3]) Uit het getuigenis fol. 215 r. blijkt, dat het gaat over Berndts moeder Else Dunsbergs. Zij was de vrouw van Willem Reinersz Dunsberch (zie de – overigens niet geheel betrouwbare – genealogie in Navorscher 1910, waar overigens Berndt ontbreekt). Het goed Dunsberch lag op het Goye onder Hengelo.

noemde stadhouder van Gelderland, graaf Johan van Nassau, die bewerkte, dat reeds het volgend jaar Zutfen zijn eerste predikant kreeg[1]); door de Spaanse bezetting 1583–1591 werd hier en in de omgeving de ontwikkeling onderbroken. Vrijwel parallel liepen de zaken in Deventer, waar alleen de onderbreking korter duurde, nl. van 1587 (verraad van Stanley) eveneens tot 1591 (verovering van Deventer door prins Maurits)[2]).

Wat nu Almen en Harfsen betreft moeten wij aannemen, dat het daar lange tijd aan geestelijke leiding ontbroken heeft. Wij zagen, dat de laatste pastoor van Almen, Gerrit ter Hoffstede, in 1583 de overgang weigerde. Vermoedelijk is hij officieel ontslagen, maar heeft hij toch nog enige tijd zijn werk clandestien voortgezet. Zo ging het dikwijls elders, b.v. in het aangrenzende Gorssel, waar nog in 1599 de kerkmeesters zich met een verzoekschrift tot het Hof richtten om te bewerken, dat „oere vuerige pastoer", Paulus Maes, bijna 80 jaar oud, voorlopig de zielzorg mocht blijven uitoefenen. Dit verzoek werd afgewezen, o.m. omdat wel bewezen was, dat men in Gorssel een bepaald soort zielzorg verlangde: immers als de predikant van Almen [we zullen zien, dat die er toen al was] in Gorssel kwam preken, verscheen men niet. Overigens was ook genoemde Paulus Maes een ietwat twijfelachtige figuur: hij was, zo horen wij, „uth Gronningerlandt verdreven", en had „sick tegen des Ed. Hoves weeten ende willen, jae sonder iemande te begroten aldaer ingesettet".

Almen kreeg zijn eerste predikant in 1598, nl. Godefridus Bucherus[3]). Hij is er gelukkig maar kort geweest – tijdens welk verblijf hij ook Gorssel bediende – want hij stond bekend als „de dronken predikant" van Almen. Het zou een onderwerp op zichzelf zijn, de moeilijkheden te tekenen waarvoor de overheid stond toen het er om ging, elke gemeente een goede predikant te bezorgen: waar moesten die vandaan komen? Maar dat gaat het kader van deze aantekeningen te buiten; ook kan ik voor de volgende predikanten van Almen verwijzen naar Van Veen en De Graaf.

[1]) Van Veen, Gelre 29 (1926), 17 v.v.
[2]) Van Slee, t.a.p.
[3]) Van Veen, Gelre 29 (1926), 100, meent, dat hij nog een voorganger gehad heeft in Johannes Pael, en De Graaf is hem daarin gevolgd. De stukken, die hij daarvoor citeert, te lang om ze hier weer te geven, zijn op sommige punten onduidelijk, maar m.i. juist niet op dit punt. Het blijkt nl., uit een brief van het Hof van 1 febr. 1597, dat Pael predikant te Hengelo (Gld.) was, maar een beroep naar Almen had aangenomen. Het Hof drong er echter op aan, dat hij in Hengelo blijven zou. Daartegen kwam de teleurgestelde gemeente van Almen in de weer, waarop beide partijen op 25 febr. naar Zutfen ontboden werden, die van Hengelo „mit den Kerckendiender Johan Pael". Deze was dus toen nog in zijn oude standplaats. Nu had weliswaar op 23 febr. het Hof in een schrijven aan de raadsheer van der Hell de vraag geopperd, wat er gebeuren moest, als het komend overleg ertoe leiden zou, dat Pael toch naar Almen ging, maar uit niets blijkt, dat dit werkelijk gebeurd is. En het feit, dat reeds het volgend jaar Ds. Bucherus te Almen en Gorssel optrad, maakt dat zeer onwaarschijnlijk. – Volgens het Diaconieboek van Almen vertrok Bucherus in 1602 naar Varsseveld.

Wel vestig ik er de aandacht op, dat ook in deze landelijke streken de spanningen nog lang bleven voortduren. Daar ging het naar mijn indruk niet zozeer om de leer als om het verschil in uiterlijke cultus. Vooral het H. Avondmaal deed vreemd aan in vergelijking met de Mis, en men had daar blijkbaar grote moeite mee. Ik geef een paar voorbeelden. Blijkens Signaat Scholtambt Zutphen van 11 octr. 1604 werd voor het gerecht gedaagd „Tonnys wonende met Hendrick ten Haeve in Almen", beschuldigd zijnde, „van datt hie sich op Sondach lestleden gelusten laeten tegens Hendrick den knecht op hett Bouwhuys diesolve komende wtt der karcken vund mede tott des Heren nachtmaell gewest hebbende seer hochlasterlicke und Iniurieuse woerden wtt tho greyen und tho spreken, als eerstlick seggende: hebben gij die soppe[1]) nu op, hefft u diesolve well gesmakett?" Hendrick had zich daarop bij de koster beklaagd, en deze bij Tonnis, die hem met een knuppel bedreigde.

Nog vijf jaar later vond ik een overeenkomstig geval, eveneens in het Signaat. Op 29 juni 1609 werd Henrick op Havelinck in Vieracker beschuldigd, omdat hij Pieter Veenhorstinck, die „tott het nachtmaell des Heren was mede gewest,... tott grote lasteringe van die hilligen Sacramenten... een Soppeneter had gescholden".

Op den duur zijn die tegenstellingen, evenals trouwens de ruwe zeden van vroeger, verzacht. Ze waren ook niet in overeenstemming met de innerlijke aard van het volk in Graafschap en Achterhoek.

IV. DE VIER HOVEN VAN HARFSEN

In zijn mooie werk „Mensch en Land in de Middeleeuwen" behandelt Prof. Slicher van Bath (dl. 1 hfdst. 5) uitvoerig de hoven in Oostelijk Nederland, ook in de Graafschap, en spreekt dan uiteraard in hoofdzaak over de positie en betekenis van de oude curtis. Daarnaast evenwel wijst hij er herhaaldelijk op, dat de benaming „hof" lang niet altijd op een oorspronkelijke curtis wijst, maar zelfs „in de 14e en 15e eeuw geen speciale betekenis had en veelvuldig voorkomt in de beteekenis van boerderij, misschien groote boerderij" (p. 214 v.). Naar mijn indruk blijven hier enkele vragen onbeantwoord, en ik denk daarbij aan de vier hoven van Harfsen.

Op p. 288 v.v. van genoemd werk geeft Slicher van Bath een lijst van marken in Overijssel en Gelderland met twee of meer hoven; daarbij is

[1]) Soppe in middel-Nederlands is „vloeibare spijs", niet geheel synoniem met ons „soep". In Joh. 13, 26 las men, dat Jezus op de vraag, wie Hem verraden zou, antwoordde: „Die ic die soppe gheve ute minen coppe" (nieuwe vertaling: „voor wien Ik het stuk brood indoop en wien Ik het geef". Zie Verdam, Middelnederl. Woordenboek).

echter uitsluitend rekening gehouden met hoven, die vóór 1500 genoemd worden. Vandaar, dat men de Harfsense hoven in de lijst niet vindt. Alvorens tot mijn vraagstelling te komen heeft het zin, eerst na te gaan welke die vier hoven waren.

De Graaf[1]) schreef weliswaar meer dan eens over „de vier hoeven", maar schijnt, misleid door de oude schrijfwijze met – oe –, niet gezien te hebben, dat hier „hoeven" is uit te spreken als „hoven", hetgeen reeds daardoor bewezen wordt, dat men ook meer dan eens de schrijfwijze „haven" tegenkomt[2]).

Hoewel deze vier hoven in oude acten herhaaldelijk ter sprake komen, worden ze bij mijn weten nergens met name aangeduid. De Graaf[3]) meent: „Vrij zeker waren dit de volgende vier Harfsense erven: Smeynck, Ebbinck, Wunderinck en de Plumpe". Men kan evenwel tot een zekere conclusie komen, en dan blijkt zijn mening niet geheel juist. Er is nl. een ander gegeven, dat ons helpen kan: we zullen zien, dat de geërfden der vier hoven geregeld optreden als representanten van alle geërfden in de mark. Wanneer men dus maar weet, voor welke boerderij zij als geërfde opkomen, kan men daaruit de namen der hoven opmaken. Wij zetten nu de volgende gegevens bijeen.

In het archief der Harfsense mark (aanwezig in het Rijksarchief te Arnhem) komt in 1600 voor:

„Mentinck als eene van de vier haven".

Nu is Mentinck niet de naam van een boerderij in Harfsen; bedoeld is dus de geërfde of zijn vertrouwenspersoon. Een geërfde Mentinck ken ik ook niet, maar stellig is bedoeld Wessel Mentinck, wiens zuster Sonneken een weduwe Valck was[4]), en de familie Valck had het Ebbinck in eigendom. Daar nu in 1602 weer Mentinck voorkomt, en in 1645 Willem Valck voor het Ebbinck opkomt, ligt de conclusie voor de hand, dat het *Ebbinck* een van de vier hoven was.

Vervolgens noemt ons het marke-archief uit 1602 deze vier vertegenwoordigers: Johan Diepenbrock, Wessel Mentings, Louwerman, Bernt Wunderincks. Eén van deze namen treffen we ook aan in de opschriften op twee klokken in de kerk van Almen, door Frans Hemony vervaardigd in 1645, waarvan er b.v. een luidt: „D'Heere W. V. Lintelo tho der Ese etc. Marckenrichter tot Almen ende Harfsen ende die vier hoeven van Harfsen hebben mij doen gieten, Lamb. Louwerman raetsfrundt tot Zutphen,

[1]) Vooral in: Uit het archief der marken van Almen en Harfsen, Gelre 42 (1939), 121 v.v.
[2]) Zie beneden.
[3]) Gelre 42 (1939), 127, 1.
[4]) De Graaf t.a.p., 150.

W. Valck, B. Oevelinck, I. Marrienborch. Vivos convoco mortuos plango. Ao. 1645". W. Valck kunnen we nu thuisbrengen, maar bovendien is ons met de naam van Bernt Wunderinck een tweede hofnaam gegeven. In 1602 was blijkbaar het *Wunderinck* nog in het bezit van de bewoner. Dat was een hoge uitzondering: tengevolge vooral van onophoudelijk wapengeweld en de daaruit voortspruitende achteruitgang waren verreweg de meeste boerderijen al lang geleden in vreemde handen overgegaan. Ook het Wunderinck heeft de strijd moeten opgeven: in 1645 was blijkens een acte in het marke-archief Jacob Marrienborch eigenaar, en blijkbaar reeds in 1641, want het opschrift op de Almense klok noemt wel zijn naam, maar geen Wunderinck.

Tegelijk verschijnt in het marke-archief in 1641 de naam van Hieronymus Renes, die ons m.i. op het spoor brengt van een derde hof. Het bleek mij nl. uit Signaat 12 octr. 1626, dat Hieronymus Renes getrouwd was met de weduwe van Johan Diepenbrock, die in 1602 een hof vertegenwoordigde. Het ligt dus voor de hand aan te nemen, dat Renes voor hetzelfde goed opkwam als Diepenbrock. Wanneer we nu in de genoemde lijst van 1645 Jeronimus Renes cum suis (de uitdrukking wijst op een erfenis) tegenkomen als eigenaren van het *Baltinck*, dan mogen we met gerustheid dit goed onder ons viertal hoven rangschikken. Hier heeft dus De Graaf niet goed gezien; hoe hij er toe kwam, de Plumpe als een hof te beschouwen, is mij niet duidelijk. Want dat de vierde hof het Smedinck was, laat zich gemakkelijk aantonen.

Als wij nl. de lijst van de klokken van 1645 herhalen: Lambert Louwerman, W. Valck (Ebbinck), B. Oevelinck, J. Marrienborch (Wunderinck), is het niet dadelijk te zien, wie het Baltinck vertegenwoordigde. Maar op de lijst van geërfden uit hetzelfde jaar 1645 blijkt Louwerman op te komen voor het Smedinck (Smeynck, Smeenck). En daar wij in de lijst van 1602 ook al een Louwerman hebben aangetroffen, aarzel ik niet, het *Smedinck* als vierde hof aan te wijzen, zodat de vier hoven zijn Wunderinck, Baltinck, Smedinck, Ebbinck[1]). Met opzet kies ik deze volgorde, al dadelijk om de volgende reden. Wij bezitten een monsterrol van weerbare mannen in de Graafschap van 1401, waaruit De Graaf[2]) de mannen van Gorssel en daarna die van Almen en Harfsen citeert. Telkens zijn de weerbare mannen in twee kategorieën ingedeeld: de eerste en kleinste groep is klaarblijkelijk de belangrijkste en meest gegoede: elk van hen moet beschikken over paard en pantser en is aangeslagen voor een geldsom; de overigen moeten dienen als ruiter, maar van hen wordt verder blijkbaar niets gevraagd. Onder de

[1]) Vgl. voor de namen der geërfden in 1645: J. R. Baron van Keppel, Gelre 18 (1915), 81 v.v. en De Graaf, ibid. 42 (1939) 143 v.
[2]) Gorssel, p. 60 v.

eerste groep vinden we, zover valt na te gaan, vijf boeren uit Harfsen, en wel die van de vier (latere?) hoven, in bovengenoemde volgorde, benevens, onder aan de lijst, Johan, de boer van 't Asseler.

Een tweede aanwijzing, dat deze volgorde traditioneel was en dus een zekere rangorde aanduidt, meen ik te vinden in een acte in Signaat 1 decr. 1598. Derk Iseren, gehuwd met Joanna Suirhuis, verkoopt aan Johan van Vollenhove, rentmeester van het Nieuwe Gasthuis te Zutphen, een uitheemse waar[1]) in de mark van Harfsen, om die te gebruiken zoals de erven Wunderinck, Baltinck en Smedinck (let op de volgorde!) die gebruiken. Weliswaar ontbreekt hiet Ebbinck, maar dat wordt door het vervolg verklaard: de waar (dus de gerechtigdheid in de mark) was afkomstig van het goed Ebbinck, en indertijd verworven, door Derks oom, Cornelis Iseren[2]). Intussen mag niet onvermeld blijven dat, indien mijn conclusie juist mocht zijn, men zich aan die volgorde in later tijd niet meer of niet steeds gehouden heeft. Let men nl. op de lijst van 1602, en op het klokken-opschrift, van 1645, dan blijkt de volgorde – niet van de namen der vertegenwoordigers, maar van de hoven zelf – alfabetisch (Baltinck, Ebbinck, Smedinck, Wunderinck). Die verandering kan een psychologische achtergrond hebben, maar mijn gegevens zijn te weinig volledig om daarop onderstellingen te gronden.

[1]) Zie beneden p. 202.
[2]) Ook dan reeds (1549; zie Signaat 1544–1550, fol. 279) dezelfde volgorde: Iseren koopt van Wessel ten Holler een uitheemse waar, gelegen in de Harfsense mark, „gelicker wijs... van de erven Wunderinck, Baltinck und Smeynck", en zoals ook Wessel die reeds lang van het erf Ebbinck heeft gebruikt.

SPONSORS VAN DE ELF MARKEN

Almen:
HCR De Hoofdige Boer, Dorpsstraat 38
Installatiebedrijf F. Pladdet, Dorpsstraat 24
De Mosterdwinkel, Dorpsstraat 39

Eefde:
De Blaakhof, De Blaak 15
Bouwbedrijf Nijenhuis Menkveld, Mettrayweg 30
Dekker Textiel, Dr. van der Hoevenlaan 15
Fixet Klusmarkt Eefde, Rustoordlaan 6
Kamphuis b.v., Kokstraat 37
Klein Dennenbosch, Jodendijk 25
Lenselink b.v., Schoolstraat 11
Muyen, Zutphenseweg 88
Onstenk Fietsen, Zutphenseweg 126
Regio Bank Gorssel Eefde, Kokstraat 37

Epse:
Aannemersbedrijf H. Hietbrink, Epserenk 26

Gorssel:
Gemeente Gorssel
Kantoorboekhandel Bechtle, Hoofdstraat 40
Rabobank Berkel-IJssel
Welkoop H.H. Berndsen, Molenweg 38
HCR De Roskam, Hoofdstraat 26
Kamphuis & Visser Bouwcoördinatie Arch., Molenweg 32

Harfsen:
Café Buitenlust, Lochemseweg 132
Foto Wim Wichers, Lochemseweg 94
Garage Henk Slettenhaar, Lochemseweg 161c
Installatiebedrijf Jan ten Have, Lochemseweg 96
Lubberding BV Harfsen, fabrikant van Gerjak voortenten en Tago vouwwagens, Reeverweg 6a

Joppe:
Hertenfarm "De Langekamp", Joppelaan 116

Inlichtingen over sponsoring bij de penningmeester.

Het lidmaatschap loopt van 1 januari - 31 december.
Opzeggen van het lidmaatschap dient te geschieden vóór 1 december.

De contributie bedraagt € 13,60 per jaar per gezin. Hiervoor heeft men vrije toegang tot de vergaderingen, lezing- en dia-avonden. Tevens wordt elk kwartaal Ons Markenboek gratis toegezonden. De leden buiten de gemeente betalen hiervoor € 2,40 extra als bijdrage in de portokosten.
Betaling van contributie, bijdragen of giften kan geschieden op de rekening van de vereniging nr. 3014.05.611 bij de Rabobank "Berkel-IJssel".
Voor contributiebetaling wordt voorkeur gegeven aan een machtiging of een acceptgirokaart.

Publicatie of overname van artikelen uit Ons Markenboek is alleen toegestaan met toestemming van de voorzitter van de redactiecommissie.
Kopij te zenden aan één van de leden der redactiecommissie, indien mogelijk op diskette met drie uitgewerkte teksten.

Het verenigingsgebouw Het Richtershuis, Hulstweg 4 te Harfsen, is op dinsdagmiddag geopend van twee tot vier uur. De tweede dinsdag van de maand kan men hier terecht voor bibliotheek en genealogie.
Het gemeentearchief is ondergebracht bij het Stads- en Streekarchief te Zutphen, tel. 0575-512157. U kunt hier terecht dinsdag van 9.00-21.00 uur en woensdag tot en met vrijdag van 9.00 - 17.00 uur.
In de maanden juni, juli en augustus vervalt de avondopenstelling.
In het Richtershuis beschikken wij over kopieën op microfiche van het bevolkingsregister.

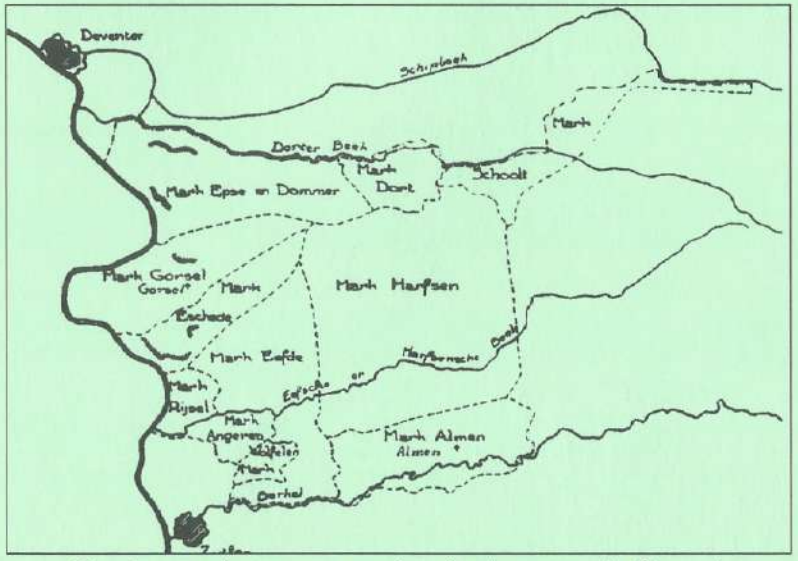

Kaartje van de vroegere marken in de gemeente Gorssel